

Ի Օ Մ Ն Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԳԷՍ ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Թիւ 9

1888

Յունիս 4

ԿՐՕՆԱԿԱՆ⁽¹⁾

ՔՐԻՍՏՈՍ ՀԱՄԲԱՐՁԱԻ

ԵՒ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Տէր Յիսուս իւր յարութենէն յետոյ քառասուն օր իւր աշակերտաց երեւելով մխիթարեց եւ հրահանգեց զնոսա։ Ապա իւր վերջին պատուէրն աւանդելով նոցա ըսաւ. «Երթայք յաշխարհ ամենայն եւ քարոզեցէք զԱւետարանն ամենայն արարածոց, որ հաւատայ եւ մկրտեսցի, կեցցէ, եւ որ ոչն հաւատայ, դատաւարտեսցի»։ Յիսուս իւր Աւետարանին քարոզութեանն ի յաջողութիւն՝ շնորհեց Առաքելոց իշխանութիւն, «Կոխել զօժն եւ զկարիճս եւ զամենայն զօրութիւն թշնամւոյն», այն է շնորհք հրաշագործութեան։ Բայց որովհետեւ իւր աշակերտաց բան մը կը պակսէր, գերագոյն

(1) Վաղիկ եկեղեցին կրն՞նունու ի ճաշուի զայն Աւետարան, որ Յիսուսի յաղթական մուտքն ի քաղաքն Երուսաղէմ կը նկարագրէ, որոյ մասին տես ի Խօսնակ, յերես 20—24 :

ՇՆՈՐՀԻ մը եւս, առանց որոյ յոյժ դժուարին, գուցէ անհընարին պիտի լինէր Աւետարանի քարոզութիւնը, ուստի «Պատուէր տայր նոցա, յերուսաղէմէ մի՛ մեկնել, այլ սպասել աւետեացն Հօր, զոր լուարուքն յինչն»։ Եւ ի՞նչ էր այս աւետիք. — էջն Հոգւոյն սրբոյ յԱռաքեալսն։ Այլ սակայն Առաքեալը ուրիշ բանի մը վրայ եւս կը մտածէին, հայրենեաց վրայ, իսրայելի՛ իրենց ազգին ազատութեան վրայ։ Առաքեալը իրենց աչքին առջեւ ունէին գիսուս, որ յաղթած էր մահու, որ կը կրէր իսկական տիպ Մեսիայի, Մեսիայի՛, որ իսրայելը պիտի ազատէր գերութենէ, որ պիտի վերականգնէր յերուսաղէմ Հրէից թագաւորութեան կործանուած աթոռը, ուստի դարձեալ հայրենասիրական ոգիէ գրգռուած՝ — զի Հրէի մը համար, որոյ առջեւ խոտելի էին բոլոր այն մարդիկ, որք իսրայելացի չեն, ի՞նչ փոյթ համայն մարդկային ազգի փրկութեան խորհուրդը, զոր Յիսուս կը քարոզէր, — համարձակեցան հարցնել Յիսուսի, թէ «Տէր, եթէ ի ժամանակի աստ յայսմիկ հասուցանելոց իցես զարքայութիւնն իսրայելի»։ Տէր Յիսուս կը պատասխանէ. «Ոչ է ձեզ գիտեղ զժամն եւ զժամանակս, զոր Հայր եղ յիւրում իշխանութեան։ Այլ առջիք զօրութիւն ի հասանել Հոգւոյն սրբոյ եւ եղիջիք ինձ վկայք յերուսաղէմ եւ յամենայն Հրէաստանի եւ ի Սամարիա եւ մինչեւ ի ծագս աշխարհի»։ Ապա Յիսուս բազկատարած օրհնելէ յետոյ իւր աշակերտները, Ձիթենեաց լեռնէն վերացաւ յերկինս։

Առաքեալը մինչդեռ տակաւին զարմացած կը նայէին, երկու հրեշտակներ կերելին նոցա «Ի հանդերձս սպիտակս, որ եւ ասացին. Արք Դաւիթիացիք, զի՛ կայք հայեցեալ ընդ երկինս. այս Յիսուս, որ վերացաւ ի ձէնջ յերկինս, սոյնպէս եկեսցէ, զորօրինակ տեսիք զՆա երթալ յերկինս»։ Առաքեալը լսելէ յետոյ հրեշտակաց այս խօսքը, «Դարձան յերուսաղէմ ուրախութեամբ մեծաւ։ Եւ էին հանապազ ի տաճարին, գովէին եւ օրհնէին զԱստուած»։ Գործք Ա. 1-15։

Քրիստոնեայ մը ի՞նչ պիտի ուսանի Յիսուսի յերկինս համբարձումը յիշելով — պիտի ուսանի թէ այս մարմինն որ ապականուած է մեղօք, այլ եւս սրբուած է արեամբ Դաւիթն

Աստուծոյ, եւ թէ ընդ Քրիստոսի մեռնելով, յարութիւն պիտի առնու, «Զի եթէ տնկակից եղաք նմանութեան մահու նորա, այլ եւ յարութեան նորա լինիցիմք...»: Իսկ եթէ մեռաք ընդ Քրիստոսի, հաւատամք թէ եւ կեցցուք ընդ նմա» Հռովմ. 5-10: Պիտի ուսանի թէ Յիսուս ի վեր յերկինս պատրաստած լինելով օթեւանս, պիտի գայ նորէն եւ առնու իւր արքայութեան ժառանգորդները, ըստ այնմ բանի, «Զի ուր ես իցեմ, եւ դուք անդ իցէք»։ Յովհ. ԺԴ. 3-5:

Համարձման տօնին կը յաջորդէ երկրորդ Ծաղկազարդը: Առաջին Ծաղկազարդով Հայոց եկեղեցին կը տօնէ Փրկչին յաղթական մուտքն յերուսաղէմ, իսկ վաղիւ այս երկրորդ Ծաղկազարդով կը յիշատակէ նորա փառաւոր մուտքն ի վերինն Երուսաղէմ, ուր դասք հրեշտակաց ցնծագին կը դիմաւորեն աղաղակելով. «Ո՞վ է սա թագաւոր փառաց. — Տէր զօրութեանց. սա ինքն է թագաւոր փառաց»:

Ի Հայս կաւանդութի թէ հրեշտակ մը խոր-վիրապին մէջ կ'սպասաւորէր Գրիգոր Լուսաւորչի. այս հրեշտակն համբարձման չորրորդ օրն, որ է կիւրակէ, չերեւիր: Յաջորդ օրը չերեւելուն պատճառն երբ Գրիգոր կը հարցնէ հրեշտակին, կը լսէ թէ նոյն օրն Յիսուս հրեշտակաց չորրորդ դասակարգը մտնելուն համար, նոյն դասակարգն ի յիշատակ այս մեծ խորհրդոյ ամէն տարի նոյն օրը տօնել սահմաններ է, ուստի իրեն եւս նոյն դասակարգէն լինելուն համար կարելի չէր բաժնուիլ եւ անմասն մնալ իւր ընկերաց ուրախութեան: Այս աւանդութեան վրայ յօրինած է Գրիգոր Վկայասէր Կաթողիկոս «Մեծահրաշ» շարականը, զոր կերգէ այսօր Եկեղեցին:

Վ.

ՎՐԻՊԱԿ. Խօսնակի 124 երեսի 44 տողը պարս է ընթեռնուլ. օրը գրեթէ միշտ ամէն թաւի նւայլն:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆ

Նախախնամութիւն ըսելով՝ կ'ըմբռնեմք Աստուծոյ այն յատուկ խնամքը եւ կամքը որ ունի իւր արարածոց վերայ, սահպանելով զանոնք այն բնական եւ բարոյական կարգին համեմատ, զոր ինք հաստատեց 'ի ստեղծագործելն զնոսա:

Եթէ Աստուած չ'ունենար փոյթ եւ խնամ աշխարհի իրաց վերայ, մանաւանդ մեզ բանաւոր արարածոցս նկատմամբ, Նա իբրեւ անգոյ կը համարուէր մեզի համար. մեք երբէք չէինք լիներ հետաքրքիր՝ գիտնալու թէ կայ Աստուած թէ ոչ: Եւ այն ծայրագոյն կատարելութիւնքն՝ զորս մեք նմա կը վերընծայեմք, որպէս են բարութիւն, իմաստութիւն, արդարութիւն, սրբութիւն ամենակարողութիւն, եւայլն. անիմաստ բառեր եւեթ կը լինէին, բարոյականը մի վերայական խօսք կը նկատուէր, եւ կրօնն մի անհանճար գործ: Ընդունել զԱստուած՝ առանց ընդունելու նորա բարեխնամ Նախախնամութիւնը, ըսել է, ընդունել զնա ի վերին երեսս առ երեւոյթս, եւ իրօք եւ արդեամբք ուրանալ զնա:

Աստուած ի ստեղծանելն զմարդն, առաջին պատուէրն եղաւ, ուսուցանել նմա թէ ինք ոչ միայն նորա Արարիչն է, այլ եւ տէրն, հայրն, օրէնսդիրն եւ բարերարն է: Վասն որոյ ճանչցուց զինքն ոչ իբրեւ մի լոկ գերագոյն էակ, այլ մանաւանդ հեղինակ եւ պահպանող ամենայն եղելոց, իբրեւ վարձահատոյց առաքինութեան եւ վրէժխնդիր չարութեան: Ո՞վոքս այդ կէտէն կ'սկսանի զիւր պատմութիւն. եւ այդ Սրբազան պատմութիւնն ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ պատմութիւն աստուածային նախախնամութեան:

Իսկ քրիստոնէական կրօնն՝ այս նիւթին մէջ առաւել համարձակութեամբ կը յառաջանայ: Յիսուս Քրիստոսի այս

նկատմամբ տուած պատուէրներն յոյժ բարձրագոյն են: Նա կ'ուսուցանէ թէ Նախախնամութիւնը կը վարէ զաշխարհ որպէս ինք կամի, թէ Նորա բովանդակ կէտ նպատակին սոսկ մարդկային ազգի փրկութիւնն է. թէ Նա յառաջ կը վարէ եւ կը կատարէ այդ մեծ խորհուրդը, մեր մտաց տկար լուսոյն անթափանցելի միջոցներով, թէ ամենայն ումեք կուտայ կամ կը զլանայ բնական թէ գերբնական պարգեւներ, ինչպէս որ ինք յարմար դատի. թէ ոչ ոք իրաւունք ունի Նորա գործոց պատճառն հարցաքննելու:

Բայց սուսանուն խմաստափրութիւնը կը բաղխի աստուածային Նախախնամութեան գաղափարին, հակառակելով առաւել Աստուծոյ արդարութեանը եւ բարութեանը, եւ կ'առարկէ ըսելով թէ՝

Ա. Ի՞նչպէս նախախնամող է Աստուած, երբ բնութեան բարիք հաւասար բաշխմամբ չեն տրուած ամենուն, ոմանք լիապատար կը վայելեն, մինչդեռ բազումք մի պատառ հացի համար կը տառապին:

Բ. Ի՞նչպէս նախախնամող է Աստուած, երբ չարերը երջանիկ են եւ բարիները թշուառ:

Սրգէն չորս հազար տարի յառաջ այսպէս կը գանգատէին Յովբայ բարեկամները, եւ այն բարեպաշտ մարդը՝ ընդգիմաբանելով անոնց, կը պաշտպանէր զբարեխնամ Նախախնամութիւնը:

Ա. Թէ ինչո՞ւ ոմանք կը վայելեն եւ շատեր կը տառապին: — Աստուած բացարձակ աէր է ամենուն, ուստի եւ զարմանալի յանդգնութիւն է այսպիսի մի հարցում. զի մեր տկար եւ սահմանաւոր մտքով՝ դատել է Աստուծոյ գործքերը, որ անսահման իմաստութիւն է: Սակայն կըսեմք թէ՝ ոմանց վայելեն եւ այլոց տառապալին, ոմանց յաջողութեան մէջ լինելը եւ ոմանց ձախորդութեան մատնուած ըլլալը, միով բանիւ վիճակներու անհաւասարութիւնը, կամ բնութեան բարիքներու անհաւասար բաշխումը, մարդկային ընկերութեան համար մի մեծ բարիք է: Զի առանց այս վիճակի անհաւասարութեան, մարդկային ընկերութիւնը չէր կարող յառաջանալ: Վիճակով իրարու անհաւասար մարդիկ,

կ'օգնեն իրարու իրենց վիճակին պատշաճ եղած չափովն, զի պէտք ունին միմեանց, եւ ընկերութեան անիւը կը դառնայ անսայթաք: Ինչպէս մեր մարմնոյն անդամները աղնուութեամբ հաւասար չեն մէկզմէկու, եւ սակայն ստորին համարուածն իսկ կարեւոր է մարմնոյն կատարելութեանն եւ առողջութեանն համար: Ի՞նչ կըսէինք, եթէ պատահէինք մարդու մը որ դիտելով մի երգեհոն, մեղադրէր նորա ճարտար արհեստաւորը թէ՛ սրինգներուն ամէնն ալ հաւասարաչափ չէ շինած. ո՞չ ապաքէն կը խղճայինք մարդուն տգիտութեանը վերայ, զի եթէ միաչափ եւ միաձեւ լինէին նուագարանին սրինգներն, անկարելի էր ներդաշնակութիւն յառաջ բերել: Նոյն պատասխանը կուտամք անոնց, որք կը տրտնջան բնութեան բարեաց անհաւասար բաշխմանէն: Եթէ վիճակաց զանազանութիւնք չլինին, մարդկային ընկերութեան դաշնակաւոր յօրինուածութիւնը կը խանգարի:

Բանի մը վերայ ուղիղ գատաստան ընելու համար, զայն ճանաչել պարտ է իւր ամբողջութեամբը, գիտնալ ուրոյն ուրոյն մէն մի մասունքը եւ ըմբռնել ամբողջը միահաղոյն, եւ բաղդատել միջոցները վախճանին հետ: Արդ՝ ո՞վ ի մարդկանէ կարող է Արարչին յաւիտենական խորհրդոցը թափանցել: Ուրեմն իմաստութեամբ կը գործէ նախախնամութիւնը:

Բաց աստի, շատեր կը տառապին, վասն զի իրենք են պատճառ իւրեանց թշուառութեանց: Աստուած պարտաւոր չէ այդպիսեաց համար հրաշք գործել: Բանականութեան լոյսը շնորհած է, հաւատոյ ջահը վառած է. թող քալեն ի լոյս որ չգայթակղին: Եթէ ոք ուշադրութեամբ քննէ մարդկային ընկերութեան վիճակը, պայծառ պիտի տեսնէ որ շատերուն վերայ ծանրացած թշուառութեան իննսունն առ առ հարիւր իրենց յանցանքէն յառաջ եկած է:

Սակայն նախախնամութեան գլխաւոր խորհուրդը մարդկային ազգի փրկութիւնն է: Այդ գերբնական պատճառին համար կարեւոր է վիճակներու զանազանութիւնը, վասն զի կարեւոր է առաքինութեանց կրթութիւնը: Այդ անհաւասարութեան մէջ Աստուած կը փորձէ հարուսաները, պատուիրելով որ զգայական բարիքներով չզեղծանին, այլ լինին

կարեկից, առատաձեռն, չզոհէն ամէն բան իրենց կրիցն ու ցանկութեանց: Կը փորձէ աղքատները որ լինին համբերող, համաձայնեցնեն իրենց կամքը ընդ կամացն Աստուծոյ: Այդ անհաւատարութեան վիճակի մէջ Աստուած կը փորձէ ամէն կարգի մարդիկը եւ իւրաքանչիւրէն կը պահանջէ իրենց վիճակին պարտք եղած առաքինութեանց գործերը: Այս եղանակաւ ամէն քաղաքական, ընկերական, բարոյական եւ կրօնական առաքինութիւններն իրարու հետ կը հիւսուին, եւ իւրաքանչիւր ոք հաւատարիմ իւր պարտականութեանց եւ Աստուծոյ կամաց, կ'ապահովեն իրենց փրկութիւնը:

Ուրեմն բնութեան պարզեւաց անհաւասար բաշխումը, կամ վիճակներու զանազանութիւնը հակառակ չէ Աստուծոյ արդարութեան, այլ մանաւանդ միջոց մի է որով Տէրը իւր բարեխնամ նախախնամութիւնը ի գործ կը դնէ: Անոնք միայն տրտունջ կը բառնան Աստուծոյ կարգադրութենէն, որք սոսկ երկրաւոր վախճան մը ունին, որք չեն կամիր գիտնալ թէ հոս մշտնջենաւոր հայրենիք չունիմք, այլ զհանդերձեալն խնդրեմք:

Բ. Թէ ինչո՞ւ չարերը երջանիկ են եւ բարիները թըլ-
ուառ:

Յ.

(Շարունակելի)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԵՐՋԱՆԻԿ ԱՊՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՅԸ

Ո՛վ մարդ, կուղևո՞ւ երջանկապէս անցնել քո կենաց սակաւաթիւ տարիներն, զորս շնորհած է քեզի Արարիչը երկրիս վերայ. քո սիրտդ կապէ մի անաղարտ գեղեցկութեան. քո վարքդ թող սահման դնէ փափաքներուդ. քո պարտաւորու-

Թիւնքդ նախադաս ըրէ քան զքո հակմունքդ . պէտքի եւ կարեւորութեան առաջնութիւնը՝ բարոյական իրաց վերայ տարածէ : Ուսիր կորուսանել ինչ որ մի օր կրնայ բարձուիլ քեզմէ : Ուսիր թողուլ ամէն ինչ երբ առաքինութիւնն է որ կը հրամայէ : Բարձր բռնէ զքեզ ամէն արկածից հանդէպ : Ուսիր կորել սիրող ամէն բանէ , առանց սակայն զայն արիւնելու : Արի եւ աննկուն եղի՛ր հակառակութեանց առջեւ . եւ քո սլարտականութեանցդ մէջ եղի՛ր անյողդողդ եւ ճշդապահ : Յայնժամ դժխեմ բախտին հակառակ քո օրերդ երջանկութեան մէջ կ'անցնես , եւ բուռն կրից պատերազմին մէջ իմաստութեամբդ յաղթող կը հանդիսանաս : Քո ստացուածքդ կը վայելես անվրդով բերկրութեամբ , առանց գերին ըլլալու անոնց , եւ կ'զգաս թէ մարդս , յորմէ ամենայն ինչ խոյս կուտայ , կորսնցնել գիտնալուն համար ուրախ կըլլայ : Ստոյգ է որ դու չես ունենար մտացածին պատրանաց հաճոյքը , այսու ամենայնիւ չես ունենար նաեւ այն մշտատեւ ցաւերն , որք այդ խաբէական հաճոյից պտուղներն են : Այս փոխանակութիւն յոյժ չահաւոր կը լինի քեզի , զի նորա ցաւերն խիստ կսկծալի են եւ վայելքն ու հաճոյքն աւօրեայ : Այս կերպով անխռով կը վարես քո կեանքդ եւ կաւարտես զայն առանց զարհուրանաց , կը բաժնուիս ի կենաց իբրեւ մի աննշան առարկայէ : Թող զարհուրին այլք եւ տագնապին , խորհելով իրենց կեանքի դադարումը . իսկ դու՝ ուսած գոլով աստեացս ունայնութիւնը , կը հաւատաս թէ նոր կ'սկսի քո բուն կեանքը : Մահը , այո՛ , չարերու կենաց վախճանն է յուսահատ , իսկ բարիներու կենաց յուսապատար սկզբնաւորութիւնը :

Ո՛վ մարդ , կատարելութեան հասնելու համար , միտ դիր այն ճշմարտութեանց , որ կը բղխին ի Բանէն Աստուծոյ , Աստուծոյ Բանն միայն կ'առաջնորդէ յերջանկութիւն , զոր վայելել կըղձաս անշուշտ թէ ասո՛ւ յայսմ աշխարհի եւ թէ անդ՝ ի հանդերձելումն :

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ԵԿԵՂԵՑԻՆ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐԳԱՐ ԹԱԳԱԻՈՐ՝ ԱՌԱՔԵԱԼ

Թաղէոս առաքեալ արքունի խոյրարար Աղղէն ⁽¹⁾ Ե-
պիսկոպոս ձեռնադրելէ յետոյ, Արգարու հրովարտական առ-
Սանատրուկ կերթայ ի Մեծ-Հայո ⁽²⁾: Իսկ Արգար կսկսի
դաւանագրեր յղել թագաւորաց եւ քարոզել թէ Աստուած
է Յիսուս: Ահա այնպէս Արգար առաքելական եւս կստանձնէ
պաշտօն:

ԹՈՒՂԹ Արգարու առ Տիրերիոս.

«Արգար, արքայ Հայոց ⁽³⁾, տեսուն իմում Տիրերեայ կայսեր
Հռովմայեցւոց, խնդալ: Գիտելով իմ թէ ոչինչ ծածկի ի
քումմէ թագաւորութենէ, այլ իբրեւ զմեքիմ քաւելի եւս ⁽⁴⁾
իմացունեանմ ի ձեռն դրոց, զի Հրեայք, որ բնակեալ են ի
գաւառս Պաղեստինացւոց, ժողովեալ խաչեցին զՔրիստոս
առանց իրիք յանցանաց, ի վերայ մեծամեծ երախտեացն զոր
արար առ նոսա, նչանս եւ սքանչելիս, մինչեւ զմեռեալս
անգամ յարուցանել: Եւ զիսեա, զի զօրութիւնս այս՝ ոչ եմ տակ
մարդոյ այլ Աստուծոյ ⁽⁵⁾: Զի եւ ի Ժամանակին յորում խաչեցին
զնա, արեգակն խաւարեցաւ եւ երկիր շարժեալ տատանե-
ցաւ: Եւ ինքն յեռ երից աւուրց յարեաւ ի մեռելոց եւ երեւե-

(1) Ասորին զսա Ագգեոս կանուանէ, իսկ զԹաղէոսն Աղղեռու կամ
Աղղէ:

(2) Ասորին կը գրէ թէ Թաղէոս առաքեալն կը մեռնի խաղաղութեամբ
եւ Արգարի ձեռամբ մեծահանդէս կը թաղուի յեղեսիա, մինչդեռ համայն
Քրիստոնեայ աշխարհի մէջ ընդհանրական ականդումիւն կայ, թէ բաց ի
Յովհաննէս առաքեալէն միւս բոլոր Առաքեալք չարաչար ճանջանօր նա-
հասակեցան ի վկայութիւն Աւետարանին Քրիստոսի:

(3) յԱսորին չիք, եւ ինչպէս դնէր քանի որ Ասորւոյն նպատակն է
զՀայկականն Ասորացնել:

(4) ՅԱսորին չիք:

(5) ՅԱսորին չիք:

ցաւ քաղմաց: Եւ այժմ յաւենայն տեղիս անուն Նորա ի ձեռն աշակերտաց Նորա սխանչելիս՝ մեծամեծս կասարեւ, որ եւ առ իս ինքեան եցոյց յայտնայես (¹): Եւ արդ այսուհետեւ պետութիւնդ քո գիտէ որ ինչ արժան է հրամայել ի վերայ ժողովրդեանն Հրէից, որք զայն գործեցին, եւ զրել ընդ անհնայն տեղերս, զի երկրպագեցան Քրիստոսի իբրեւ ճշմարիտ Աստուծոյ: Ողջ լեր» (²):

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ԱՐԳԱՐՈՒ Ի ՏԻՔԵՐԵԱՅ.

«Տիքերիոս, կայսր Հռովմայեցոց, Արգարու քաղաւորի Հայոց, խնդալ (³): Զթուղթ մտերմութեան քո ընթերցան առաջի իմ, վասն որոյ շնորհակալութիւն ի մէջ քեզ հասցէ: Թէպէտ եւ ի բազմաց մեր լուեալ զայդ յառաջագոյն, եցոյց եւ Պիղատոս ստուգապէս վասն նշանացն Նորա, եւ եթէ յետ յարութեանն ի մեռելոց հաւատարիմ եղեւ բազմաց թէ Աստուած է: Վասն որոյ եւ ես կամեցայ առնել զայդ, զոր եւ դու խորհեցար: Այլ քանզի սովորութիւն է Հռովմայեցոց՝ Աստուած ի հրամանէ թագաւորի միայնոյ ոչ նստուցանել, մինչեւ ոչ փորձեալ քննեցի նա ի Սինկղիտոսէն (⁴), վասն որոյ եւ իմ յայտնեալ զբանս զայս Սինկղիտոսին, արհամարհ-

(¹) ՅԱՍՈՐԻՆ չիք: Քրիստոսի յարութեան եւ Նորա աշակերտաց հրաշագործութեանց յիշատակութիւնն առ Տիքեր, մանաւանդ այն հրաշքին, որ նոյն իսկ Արգարին վրայ կատարուած էր, կը հաստատեն թէ աղբիւրք Խորենացոյ, քան զարդի Ասորի բնագիրն՝ ՃԵՂԱԳՈՅՆ են: Զի առանց այս մեծագոյն հրաշքի յիշատակութեան՝ Արգարու թուղթն այնքան մեծ նշանակութիւն մը չէր ունենար մանաւանդ յաջս Տիքեր կայսեր:

(²) ՅԱՍՈՐԻՆ չիք: Քրիստոսի աստուածութեան ընդ տեղերս հրատարակութեան յիշատակութիւնն եւ ըստ այնմ պատասխանն Տիքերեայ, զոր Ասորին բնաւ չյիշատակէր, մինչդեռ Եւսեբիոս եւ Նախ քան զԵւսեբի՝ Տերսուղիանոս եւս կը յիշատակէ, կը հաստատեն թէ աղբիւրք Խորենացոյ քան զարդի բնագիրն Ասորի՝ ՃԵՂԱԳՈՅՆ են. (Տերսուղ. Զատագով. Ե: Եւսեբիոսի Եկեղ. Պատմ. Բ. Բ:)

(³) ՅԱՍՈՐԻՆ չիք: Եւ ի՞նչպէս Ասորին պիտի զնէր այս թղթոյ այս վերնագիրն, յորում «ԱՐԳԱՅ ՀԱՅՈՅ» բառեր կան, մինչդեռ Ասորոյն նպատակն է զշայկականն Ասորացնել:

(⁴) Աւագորեար կամ Ժերակոյս, այն է գերագոյն ժողով Հռովմէական պետութեան:

եաց Սինկղիտոսն, զի ոչ քննեցաւ եւ յառաջագոյն ի նմանէ, այլ մեք տուաք հրաման ամենայն ումեք, որում եւ հաճոյ թուեսցի Յիսուս, ընկալցին զնա ընդ Աստուածս, եւ մահ այնոցիկ սպառնացեալ, որք չարախօս կայցեն զՔրիստոնէից (¹)։ Եւ վասն ժողովրդեանն Հրէից, որ յանդգնեցան խաչել զնա, զՈրմէ լսեմ թէ ոչ արժանի խաչի էր նա եւ մահու, այլ պատուի եւ երկրպագութեան, յորժամ առից պարապուին ի պատեհազմէս Սպանիացւոց ապստամբողաց յինէն, քննեալ հատուցից զարժանն (²) ։

Դարձեալ գրէ ԹՈՒՂԹ Աբգար առ Տիբերիոս (³) .

Աբգար, արքայ Հայոց, տեառն իմում Տիբերի կայսեր Հռովմայեցւոց խնդալ։ Զթուղթ գրեալ ըստ արժանի քոյոյ տերութեանդ տեսի, եւ ընդ հրաման մեծութեանդ քո ուրախացայ, եւ եթէ ոչ ցամանուցուս ինձ, գործ Սենկղիտոսիդ յոյժ պաանելի է, քանզի եւ առ դոսա քննութենէ մարդկան տուեալ լինի աստուածութիւնն։ Եւ արդ այսուհետեւ եթէ ոչ լինիցի հաճոյ Աստուածն մարդոյն, Աստուած լինել նա ոչ կարէ, եւ իբրեւ յայսմանէ մարդոյն արժան է քաւել զԱստուածն (⁴)։ Բայց քեզ տեառն իմոյ հաճոյ թուեսցի առաքել զայլ ոք յնրուսողէմ փոխանակ Պիղատոսի, զի լուծցի նա անարգանօք

(¹) Տիբերի այս հրամանին յիշատակութիւնն, զոր չյիշատակէր Ասորին, մինչդեռ Տերսուղիանոս եւ Եւսեբիոս կը յիշատակեն, կը հաստատեն թէ աղբիւրք Խորենացւոյ քան զարդի բնագիրն Ասորի՝ ճՇԴԱԳՈՅՆ են։

(²) Ասորին ի Թղթին Տիբերեայ առ Աբգար կը յաւելու. Թէ Տիբեր պաշտօնանկ ըրած է զՊիղատոս եւ թէ « Յորժամ եղեւ նմա (Տիբերեայ) խաղաղութիւն ի պատեհազմէն (Սպանիացւոց), առաքեաց եւ ստակեաց զգլխաւորսն ի Հրէիցն՝ որք էին ի Պաղեստինէ, բազմութիւն յոյժ մարդկան »։ Յանուն մահուան Յիսուսի այս օրինակ ՆՇԱՆԱԻՈՒՐ վրէժխնդրութեան մը անյիշատակութիւնն ի Յովսէպոսի՝ գրեթէ առաքելական դարու ժամանակակից այս Հրեայ պատմչի, նաեւ ի գիրս Տերսուղեայ եւ Եւսեբիոսի, կը հաստատեն թէ աղբիւրք Խորենացւոյ քան զարդի բնագիրն Ասորի՝ ճՇԴԱԳՈՅՆ են։

(³) Այս Թուղթ չունի Ասորին։

(⁴) Տերսուղիանոս եւ Եւսեբիոս կը յիշատակեն այս տողեր բառ առ բառ, իսկ Ասորին ոչ։ Ուրեմն աղբիւրք Խորենացւոյ քան զարդի բնագիրն Ասորի՝ ճՇԴԱԳՈՅՆ են։

յիշխանութենէն՝ յոր կարգեցերն զնա. վասնզի արար զկամս
Հրէիցն եւ խաչեաց զՔրիստոս ի տարապարտուց առանց քոյոյ
հրամանի: Ողջ լինել քեզ ըզձամ⁽¹⁾:

ԹՈՒՂԹ Աբգարու առ Ներսէհ (2).

Աբգար, արքայ Հայոց, որդւոյ իմոյ Ներսէհի խնդալ:

(1) Խառնախառն Ասորի արդի բնագրին աստի եւս յայտ է, որ ի
բերան Աբգարի կը զնէ աղերս առ Տիբեր ոչ թէ միայն վրէժխնդրութիւն
ի Պիղատոսէ, այլ այն ազգէն, որոյ մէկ անհասն էր Թաղէոս: Այլ սա-
կայն ի նկատ առնուլ արժան է թէ քրիստոնէական ներողամտութեան
ոգին եւ ազգասիրութեան այն բուռն զգացումն, զոր ունէր Թաղէոս իբ-
րեւ Հրեայ, կը թողլատէին որ Աբգարու այդպիսի աղերս ուղղէ առ Տիբեր,
եթէ Առաքեալն Աբգարու քով կը գտնուէր յայնժամ, ինչպէս կը գրէ Ա-
սորին, որպէսզի Առաքելոյն յայնժամ ի Մեծ-Հայս մեկնած լինելը եւ
հոն բրած քառզուկութիւններն ու ապա նահապետութիւնն ընդ Սանդիսոյ
ծածկէ ասորական նախանձալուզութեամբ: Յոյց տալու համար թէ արդի
Լաբուքեայ գիրքը ո՞րքան խարդախուած է, յիշել արժան է նոյն իսկ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՅԻՍՈՒՍԻ անվաւեր եւ անճոռնի պատմութեան մը Ասո-
րի այն ձեռագիր գիրքն՝ որ գրուած է Զ. դարու մէջ, որ այժմ կը գտնուի
Լոնսոնի Բրիտանական թանգարանի մէջ: Այդ գրքին մէջ ըստ այսմ պատ-
մէնի կայ մի թուղթ. «ՅԱբգարէ թագաւորէ Եդեսիոյ քաղաքի, խաղաղու-
թիւն բազմացի, տէր մեր Տիբերիոս. զի մի զգարեսցի ընդ իս փառաւո-
րութիւնդ քո, ոչ անցի ընդ Եփրատ գետ, քանզի կամէի երթալ եւ աւերել
զերուսաղէմ, փոխանակ զի սպան զՔրիստոս բժիշկ իմաստուն: Եւ քանզի
դու թագաւոր ես մեծագոր եւ տիրես ի վերայ ամենայն երկրի եւ ի վերայ
մեր, առաքեսցես դատ առնել ինձ ի բնակչաց Երուսաղէմի: Գիտուն լի-
ցի փնտաւորութեանդ քում, զի փափաքիմ առնել իրաւունս ի խաչման-
ուացն այնոցիկ»: Արդի մեր Ասորին եւս կը գրէ թէ երբ առաջին անգամ
Աբգար կը տեսնէ զԹաղէոս, կը հարցնէ թէ դո՞ւ ես այն Առաքեալն, որ
Յիսուս ինձ պիտի յղէր, որոյ խաչուիլը լսելուս պէս՝ ուզեցի բանակաւս
երթալ եւ զարնել Երուսաղէմը, բայց յետոյ կանգնայ զի ուխտ խաղաղու-
թեան ունէի ընդ Հռովմէական պետութեան: Աբգար որմէ՞. — Առաք-
եալներէն կամ Յիսուսի բարեկամներէն կը լսէ Յիսուսի խաչուիլը, որ այդ
օրինակ ի ցատումն բարկութեան կը բրդի: Առաքեալը եւ հաւատացեալը
որք Քրիստոսի յարութիւնն ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ վայելեցին, այլ եւս փոյթ կրնային
ունենալ Աբգարու վրէժխնդրութիւնն հրաւիրել Երուսաղէմի վրայ, մինչ-
դեռ Յիսուս իբրեւ կենդանի հաւատացելոց աչքին թուցեւ եւ յաղթող մա-
հու կրնար ընել այդ բանը: Այս օրինակ Ասորական անճոռնի եւ անլուր
ձեռագրերն պիտի կործանեն Հայոց հնադարեան աւանդութիւններն, որք
կը վերաբերին քրիստոնէական Առաջին դարուն:

(2) Ասորին չունի այս թուղթ, բայց կը յիշէ թէ այս մտօք գիր փոխա-

Զգիր ողջունի քոյոյ տեսի, եւ զՊերող լուծի ի կապանաց, եւ զվնաս նորա թողի նմա. եւ եթէ կամ իցէ քեզ, կարգեսցես զնա ի վերակացութիւն Նինուէի, որպէս եւ կամիս: Այլ վասն այնր զի գրեցեր առ իս, թէ տուր ածել զայրդ բծիչկ, որ զնշանսդ առնէ եւ քարոզէ այլ աստուած ի վեր քան զՅուր եւ զՀուր, զի տեսից եւ լուայց դմա, նա ոչ էր բծիչկ ըստ արուեստի մարդկան, այլ աշակերտ էր Որդւոյն Աստուծոյ՝ արարչի հրոյ եւ ջրոյ, եւ վիճակ հասեալ ի կողմանս Հայոց առաքեցաւ: Բայց յընկերաց նորա գլխաւորաց Սիմովն անուն՝ նա ի կողմանս Պարսից առաքեալ է. խնդիր արարեալ լուիցես նմա, յորժամ եւ հայրն քո Արտաշէս: Եւ նա բժշկեսցէ զամենայն հիւանդութիւնս, եւ ճանապարհ կենաց ցուցցէ ⁽¹⁾ »:

ԹՈՒՂԹ Արքարու առ Արտաշէս ⁽²⁾.

«Արքար, արքայ Հայոց, Արտաշէսի եղբոր իմում Պարսից արքայի խնդալ: Դիտեմ զի արդ լուեալ է քո վասն Յիսուսի Քրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ, զոր խաչեցին Հրեայքն, որ յարեաւն ի մեռելոց եւ առաքեաց զաշակերտսն իւր ընդ ամենայն տիեզերս՝ ուսուցանել ընդհանուր: Եւ մի յաշակերտաց Նորա գլխաւորաց Սիմովն անուն՝ է ի կողմանս քոյոց տէրութեանդ: Արդ խնդիր արարեալ գտցես զնա, եւ սա բժշկեսցէ զամենայն ախտս հիւանդութեանց՝ որ ի ձեզ, եւ ճանապարհ կենաց ցուցցէ. եւ հաւատասցես բանի նորա, դու եւ եղբարք քո եւ ավենեքեան, որ հնազանդին քեզ կամաւոր: Զի ախորժելի է ինձ, զձեզ ըստ մարմկոյ ազգականս

նախուած է ընդ մէջ Արքարու եւ Ներսէհի, ու որդի էր պարթեաց Արտաշէս Սագաւորի եւ կուսակալ կողմանց Բաբելոնի: Միայն թէ Ասորին այս յիշատակութիւնն ընելէ յետոյ՝ կը կրկնէ թէ Արքար առ Տիրբու վրէժխնդրական գիր յղեց, զի չէր կարող «Երթալ սասակել զՀրեայս սակս խաչելոյ նոցա զՔրիստոս: Բայց որովհետեւ ընդ Հռովմայեցիս խաղաղութեան ուխտ ունէր, «Իրեաց նա հրովարտակ եւ եռ տանել առ Տիրբուրիս կայսր»: Ուրեմն աղբիւրք խորենացւոյ քան զարդի քնազիրն Ասորի՝ են ՃԾԴԱԳՈՅՆ: Զի ունին պատմական կապ եւ վայելչութիւն:

⁽¹⁾ «Իսկ զՍիմովնէ, որ Պարսից վիճակեցաւ ոչ զհաւաստին կարեմ պատմել, եթէ զի՞նչ գործեաց եւ կամ ո՞ւր կատարեցաւ.» Մ. Խորենացի:

⁽²⁾ Այս թուղթ չունի Ասորին:

լինել ինձ մտերիմ հարազատս եւ ըստ հոգւոյն»։ Այս ինչ ասացուած, այս ինչ փափաք, բղխած սրտէ մը, որ ՆՈՐ տակաւին ընդունած էր քրիստոնէական կրօնը։

Այսպէս բոլոր հնապատում հեղինակը կը յիշատակեն Թադէոսի եւ Արգարու գործերը, նոյն իսկ «Արգիաս Բաբելոնացի թէեւ թերուղիղ եւ անվաւեր գրիչ, այլ կարի քաջ հին այր» ⁽¹⁾, կը յիշէ Թադէի առ Արգար գալուստն ըստ գրաւոր խոստմանն Քրիստոսի, եւ մանաւանդ մեր հին Տօնացոյցն ըստ կարգադրութեան Սահակ Պարթեւի ի 23 դեկտեմբեր ամսոյ՝ կը պատուիրէ գրելով. Տօն «Ադգէի հայրապետի Եղեսիս քաղաքի, աշակերտին Թադէոսի, եւ ընթեռնուն զթուղթն Արգարու եւ զգիրս նորին»։ Սահակ կաթողիկոս չէր կրնար միայն Յոյն հեղինակի մը՝ Եւսեբեայ յենլով՝ այսպիսի տօն եւ Արգարու թղթոց ընթերցումն յեկեղեցւոյ յիշատակել, եթէ իւր նախնիէն — Գրիգոր Լուսաւորչէն ի ձեռին վկայութիւն մը չունենար։ Հայք ի սկզբան քրիստոնէութեան առաւել Ասորւոց ծանօթ էին եւ նոցա հետ ունէին սերտ յարաբերութիւն։ Հինգերորդ դարուն մէջ Հայք Ասորիներէն ուծանալով՝ Յունաց յարեցան։ Ուստի Գրիգոր Լուսաւորիչ Ասորական հաւատարիմ աղբիւրներէ քաղելով, ⁽²⁾ Արգարու թղթերն ու Սանդխտոյ վկայութիւնն աւանդած է եկեղեցւոյ, որմէ — Գրիգոր Լուսաւորչէ հասած է առ Մեծն-Սահակ՝ նորոգ կարգադրին Տօնացուցի ⁽³⁾։

Այս բոլոր վկայութիւններն ապացոյց են թէ Ասորական արդի աղբիւրք, որոց վրայ երբեմն կը հիմնուին զանազան բանադատական տեսութիւններ եւ մինչեւ իսկ վճիռներ, պղտոր են, աղտաղտին են։ Հայկական աղբիւրք միայն բաւական են յազուրդ տալ նոցա, որք առ կարօտ ջրոյն կենաց կը պապակին։

(1) Երիցագոյն քան. զԳ. դար։

(2) Զի Հայք յայնժամ ոչ գիր ունէին եւ ոչ դպրութիւն։ Ասորական գրով մինչեւ անգամ գուցէ բարբառով կ'ընթեռնուին եկեղեցական գրքեր եւ կը մեկնուէին։ Արդի Ասորի քննադիրն զորժ է այն դարուց, յորս մասնազորք ոմանք բուռն տեսչ ունէին ազգայնացնել ամէն քրիստոնէական հին ու փառաւոր ղէպք եւ պատմութիւն։

(3) Տես ի Խօսնակ յերես 423 եւ 424։

Ա. ՉԳԱՅԻՆ

Եկեղեցական Համագումար ժողովն երկուշաբթի օր ի դահլիճի Ազգ. Պատրիարքարանի գումարելով, պատրաստեց Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Կրօն. ժողովոյ ընտրելեաց եռապատիկ ցանկը եւ յանձնեց զայն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, որ մատուցանէ Ազգ. Երեսփ. ժողովոյ:

Նախ քան զքուէարկութիւնն Ամեն. Տ. Մկրտիչ Ս. Արքեպիսկոպոս Խրիմեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ ազգի արդի վիճակին վրայ սրտառուջ նկարագիր մը ընելէ յետոյ՝ առաջարկեց, որ Եկեղ. Համագումար ժողովն իւր մնայուն Դիւանը կազմելով՝ պարբերաբար գումարի, եւ հետզհետէ խորհրդածութեան առնու այն ամէն միջոցներն, որովք միայն կարելի է եկեղեցական բոլոր պաշտօնէից փութոյ պընդութեամբ առաւել եւս արդիւնաւոր ծառայութիւն մատուցանել առ եկեղեցին Հայաստանեայց: Նորին Սրբազնութիւնն այս միջոցներէն մին նաեւ նկատեց սրբազրութիւնն Սահմանադրութեան այն յօդուածոյ, որ կը վերաբերի Կրօն. ժողովոյ պարտաւորութեանց:

Ժողովն ընդունելով սոյն առաջարկութիւնը յանձնարարեց իւր առժամեայ Դիւանին, որ ժողովոյ սոյն որոշումն գրաւոր հաղորդէ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր:

Գոհութեամբ եւ օրհնութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Մեծ. Գէորգ Էֆէնտի Թօփալեան հաճեցաւ նուիրել Կիւրինի երկու, Չանկրիի եւ Քալէճիկի քահանայից մէկ մէկ խօսնակ:

Երէկ Ազգ. ժողովն գումարելով եկեղեցական Համագումար ժողովոյ կողմէն պատրաստուած եռապատիկ ցանկին վրայ ընտրութիւն կատարելով հետեւեալ կերպիւ կազմեց Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Կրօն. ժողովը:

1.	Տ. Խորէն	Ս. Արքեպիս.	Նար-Պէյ
2.	» Սիմէոն	» »	Սէֆէրեան
3.	» Գարեգին	» »	Սրուանձտեանց
4.	» Յակովբ	Ծ. Վարդ.	Ա. Փափազեան
5.	» Յովսէփ	» »	Այվազեան
6.	» Վահան	» »	Տէր-Մինասեան
7.	» Տաճատ	» »	Ոսկանեան
8.	» Վահան	» »	Յակովբեան
9.	» Յովհաննէս	» »	Արշարունի
10.	» Գրիգոր	Աւագ-Քէնյ	Աճէմեան
11.	» Սուքիաս	» »	Ստեփաննոսեան
12.	» Սահակ	» »	Տէր-Սարգսեան
13.	» Կարապետ	Քէնյ	Սէթեան
14.	» Յովհաննէս	Աւագ-Քէնյ.	Մկրեան

Վ.

ԽՕՍՆԱԿ Կը հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր :

Տարեկան գինն է 30 դրու. Նստմանայն 10 դրու. Հասը 20 փր :

Դիւղացի Բահանայից Տարեկան բաժանորդագինն է 10 դրու :

Վհարմունք կանխիկ են, դրամսրուդք եւս կ'ընդունուի :

Բաժանորդագրութեան համար դիմել առ Գանձապետն Խօսնակի

Տ. Յովսէփ Վ. Այվազեան

Քարդիջ Ի Հալաքիս

Հանդիսիս վեաքերեալ գրութիւնք ուղղել, Առ

Խմբագրութիւն Խօսնակ Հանդիսի

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ, ԳՈՒՄԳԱՐՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վարչական Խորհրդոյն Կրօնական Ժողովոյ

ՏՆՕՐԷՆ ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՊԻՍ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԵԱՆ

2ափնագնդար, Յակոբեան խան, Թիւ 10, 11, 12, 13

معارف عمومیه نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولشدر